

ALEXA KÁROLY

Csak azt tudom, hogy...

(UTCÁN ELKAPOTT MONDATTÖREDÉK)

NAGYBÖRZSÖNY – AZ ÉN FALUM

Pestújhelyi ebédlőnkben egy fénykép van a falon. Hatan látszódnak rajta, három testvér, a szülők és egy nagyon idős néni. Öregmama, dédi? Módosnak látszó parasztcsalád képe, feleségem apai ága, abból az időből, amikor a fölötte lévő falóra készült – azaz száztíz-százhusz esztendeje –, amit viszont az én szepességi cipster dédöreganyám kapott esküvői ajándékkul talán még Gölnicbányán, vagy esetleg már Pesten. Az órán – hibátlanul üti az időt – német fölirat, és az van a kép alján is, elkopott ceruzavonások: „Herr! Bringe uns... zusammen, in deine... Familie Somogyi, im 19...” Észak-Magyarország, békeidők. Arany János esztendeje van most (2017... és persze mindig), hadd járjon ez a fejemben: „Mit az élet megvon, megadják a holtak...”

Egy kép, meg ami mögötte van – a valóságban, az emlékekben, azaz a mesemondásban. Alighanem a házuk kertjébe, egy fa alá rendezte a családot az a régi fotográfus, aki talán Párkányból jött át az Ipolyon vagy Losoncra, ide a Hont megyei Nagybörzsönybe, hátha akad néhány módosabb család, amelyik hajlanék arra, hogy – munkaidőben! – ünnepőbe öltözzön és moccsatlanul kivárja a képíró mester diszkrét köhintését. És volna pár koronája is erre. Asztalomon egy kis kopott barnásvörös dobozka, egy széthullott éjjeliszekrény ajándéka a Petőfi utca 35-ből: „D... Károly Dobozyára Budapesten, Millenniumi Koronaérem, 1896”. Benne a százhusz esztendő pénzecske, elmosódott felirattal és a király profilból, a szent koronával. A képen „kiábrázolt” fa maga még fiatal, talán körte, sőt talán „búzával (árpával?) érő”, és azzal áltatom magam, hogy akár az a matuzsálem is lehet – annak egyben ösatya és gyermeke –, aminek ágait drótkötéssel kellett megkötni a hatvanas években, hogy szét ne szakadjanak, s amiről volt év, hogy nyolcvan liter pálinka is lejött. És volt év, hogy én – a városi egyetemista – hajtottam a szekeret a cefrével a főzőbe, biztosan persze a bevett tavalyi maradék pálinkától, át a patakon, fel a partnak, a ló okos állat (ha éppen nem bolondul meg valami miatt), be a főződébe, ahol egyetlen másfél centes kóstoló pohár járt körbe-körbe a sorukra váró föl-fölmorduló vagy némán tüsténkedő parasztlak között, a leírhatatlan téli illatban. Aztán valamelyest helyrejőve próbálok segíteni a sötétedő téli délutánban, noha soha nem láttam eddig, hogyan kell ékeket szétszedni egy derékvastagságú tölgytuskót. Közben felkapom a fejem, minden kutya vonít a faluban, jön házról-házra a maga két pléhödével a szakember, aki a disznókat heréli sorban és szívesen ad bárkinek egy pörköltre valót. Ezt éppen – városi létemre – kóstoltam már, de a tőgyre fél évszázad sem bírt rávenni. A magyar valóság – mint egzotikum. De csak eleinte az. Ma már sok év múltán és jó pár megyével arébb olykor magamat érzem kuriózumnak az unokakorú gyerekek szemében.

Mi maradt még a fényképen és a pénzérmén kívül? Semmit se érő, és alig valamivel többet mondó apróságok, konyhai tárgyak, egy Luther-kép, hajdani zenélőóra fedele, pár borítója vesztett gótbetűs énekeskönyv, „Sing-Schule”, ilyesfélék; a legszebb egy kis sarokszekrény, 1876-os számmal üzenő intarzia az oromzatán, bibliatartó lehetett, aztán végül lekvárok voltak benne az ámbituson, most meg a szobám dísz. Gyógyszerek rejteke. A titkos rekesz titkos fapecekjét megette az idő és az ő járása. Emlékek, emlékeztetők. Egy párnahuzat, a hímzésén – fehéren kékkel – tanult Katalin néni (ő áll a kép legszélén imára kulcsolt kézzel) még a régebbi világháború előtt magyarul: „A sírba jo lesz megpiheni, odalen már nem fáj semi.” Meg itt van két füzetke az ötvenes évek legelejéről, az egyik „S. K.” kiadásainak jegyzéke (ez a két nagybetű van odajegyezve ma is használt egyházi énekeskönyvünk előzéklapjára), a másik Somogyi Andrásné naplója. (A füzetben: „A tudás fegyver az imperialisták elleni harcban!”)

A fotográfián a nagymama göcsörtös kezei egy szőke kislány zubbonykáján nyugszanak, ez a kislány a feleségem édesapja, pestújhelyi körzeti orvos évtizedeken át, az esküvője – hibátlan frakkban – itt volt Nagybörzsönyben, a képen talán négy-öt éves. Ő is több mint három évtizede ott pihen a fekete márvány családi kriptában (hat ökör ára...), amelyről (már) magyarul szól a 73. zsoltár – több mint félszázada olvasom halottak napján, meg ha máskor is erre járunk – a harmincas évek aranyozott betűit: „Ha elfogyatkozik is testem és szívem; szívemnek kősziklája és az én örökségem te vagy, oh Isten, mindörökké!” Apósom utolsó útján ott voltam a koporsót vivő férfiak között, és ott, amikor András bátyját (aki után fiunkat elneveztük) és Katalin nővérét is (akitől feleségem második neve való) temettük. Apósom keresztnéve Márton volt, s bizony a temetőszéli bozótosban ott van még pár besüppedt öreg kő, Martin, meg Andreas, meg Katharina Somogyi felirattal: „Hier ruhet...” A falu a völgyben húzódik meg, a falutábla a dombtetőn: jobbra egy arányaiban tökéletes Árpád-kori templom („a falun föllül, a szőlőhegyek órozattán egy szép régi templomotska vagy”, 1730 körüli feljegyzés), balra meg maga a temető.

A templom kövei moccanatlanul őrzik a századokat, a temető vizont szinte élőlényként mozdul az évtizedekkel. A régi köveken zömmel német nevek, majd a régi jó magyaros hangzásúak következnek (arányosan a jobboldali katolikusok és a balra nyugvó evangélikusok között), aztán mind több a küllemében cigányosnak vélemezhetően hivalkodó síremlék, akad egy elgazosodott kis cirill betűs „felszabadító” parcella is, aztán mind több a holland, meg az új-német fölirat, a néhai zsidók szobányi kis kertje kőfalak mögött várja a Messiás eljövételét.

Milyen falu (milyen község, sőt percnyi időkre: mezőváros) is Nagybörzsöny? Éppen olyan, mint a többi magyar falu – és persze olyan, hogy minden más magyar falutól különbözik. Ahogy azok is egymástól. Csodafalu – mindazonáltal. Hegyek veszik körül, egy út visz be és ugyanaz ki. A többi ki-bevezető út – gyeppel fölvert ösvény, szélükön a júliusi napfényben égre száll a szamóca illata; rejtélyes, beomlott, bezárt, betemetett bányák meg a távoli irtápuszták felé vezetnek ezek a kis utak, amerre a legendák aranya és ezüstje („Csak tetszik tudni, az oroszok...”), meg ahova majd a turisták fognak jönni; pláne ha meghallják a régi bányász legendát: a hegyek

A Petőfi és Rákóczi utca között (Google Maps)

Ahonnán történetünk útra kel

mélyében az aranytehen feje Nagybörzsöny, a farka meg Selmecebánya. Sáros-poros kövekkel nehezített út kanyarodik együtt a patakkal, a bükkösökbe, tölgyesekbe, vadászok ballagnak a kis kunyhójuk felé, életemben olyan jó pirított szarvasmájat nem ettem, mint velük. Amikor a kislányom meglátta a véres süldőt a fényképen, ennyit mondott – tv-kultúra – „Vaddisznó vészhelyzet”. Valamikori határőr, ma hentes barátom ülepén csattog a pálca, amint az első muflonja végleg elnyugszik a lejtő alján. Demográfia? Ma már nincsenek hétszázan a lakosok, száz éve még kétezren voltak. Az evangélikus templom falán látható kettős márvány emléktáblán bárki megszámlolhatja: „kiűzetett, kitelepített testvéreink” száma 1945 és 1948 között 114 család, a két világháborúnak 150 áldozata volt német, tót, zsidó – magyar.

Számomra egy ház és egy kert, meg maga a táj volt – hadd fellengzősködjem... – férfikorom kezdetén a mesei valóság és annak is a középpontja, itt fut össze minden. Minden, ami nem én voltam. Ami nem volt az én bámész városi önmagam. Emberek, tárgyak, képek, évtizedek, mondatok. Ház? Kert? Jövünk be a faluba, azaz ereszkedünk lefelé az erre-arra görbülő Petőfi utcán, s íme a 35. szám. Az utca túlfelén újabb domboldal, pincék ásítózó nyílásai, előterek, itt-ott házak. Amögött újabb lejtő, egy kis mesterséges, de patak-táplálta tó és újabb hegyek, erdőkkel. Vad szánkózások te-repe. Elvett parcellák azonosíthatatlan mezsgyéi. És szavak a hajdani családi mindennapokból: Ováki, Kriegek, Magyar hegy, Kisirtás, Farkas völgy, Pánholc, Vismet, Bárókút, Ijesztő rétek... Aki most lefele baktat, és benéz a „kert” fakerítésén: eltorzult, évtizedek óta metszetlen gyümölcsfákat lát, köztük néhány szerény sor szőlő nyomait (ha a „delavár”, a „noha” vagy a „jeruzsálemi” szőlőnek tekinthető), kis romos fásszín. Egy hosszúkás domborulat fut a kerítéstől a televényben rejtőzködő épületig, valahai borospince van alatta, későbbi zöldseges verem, kiboltozva kövel, rozsdás cigányszögek a penészes falban, kívülről csak a padlásfeljáró lépcsői látszódnak. Mindezt benőttek az indák, a tüskés bozótok, kacér vadvirágok. És nem tudni, hol a kulcs. Most?

Most, 1985. június 16-án ezen a ház mögötti domborulaton (a gYep lenyírva, a szőlő megkötve, a rózsa úgy fut, ahogy annak a rendje) ott henyél a napfényben Esterházy Péter, Czakó Gábor, Szabados Árpád és Ablonczy László, meg mások, Tárnok Zoltán, Krasznahorkai, Kurucz Gyula, Kulin, meg a többiek, többórás foci után (a temető mögötti kaszálóból megtérve) azzal gyötrik a házigazdát, akinek a születésnapját kellene ünnepelniük, hogy nyitva-e már a kocsmá, az út másik oldalán, pár házzal lentebb. Ebédre pörkölt volt marhalábszárból, meg tarhonya, ami mi ragadás, kicsit odakapott, de a halavány kozmás ízt csak Esterházy merészelte szóvá tenni, ezt feleségem azóta is többet emlegeti, mint a Termelési regényt – szóval, a pörköltre is inni kell. Sört iszunk meg ama búzával, árpával érő körtéből főzött pálinkát. És most, óh, az emlékezés örök jelenideje..., 1987. január 11-én éjjel – az egész napos szállingózás után – elkezd halkan, de igazán hullani a hó. Ama bizonyos „országos nagy hó”, tudjuk ma már: az utolsó a mi Kárpát-medencénkben, a faluból se ki, se be, az autók tetején utóbb csak a csomagtartó látszik. Ámbár erről mi mit sem tudunk. Szétszórtan fekszünk, ki hol lelt vacokra, a szobában, konyhában, pincegádorban

(no, ez a szó „valami” irodalomból való, itt nem használják, az biztos), zihál és szuszog, rémálmaival küzd és rózsás csókokban élvezkedik. Mi? kik?... a fentebb emlegetettek egy része, meg mások, kórházi emberek, meg alföldi rokonok, lássanak már hegyet ők is, és hát ők – egy autóbuszsofőr és gázszerelő fia Gyuláról, rokonok – már ölte is, bontottak is disznót. Szemben velünk, városi ficsúrokkal, pláne a kórháziakkal, akik embert bármikor (akár élve is...), de egy derék állatot... Orvos sógorom – a képen látható szőke fiúcska gyermeke ő – születésnapját disznóöléssel kívánja ünnepelni az ősi házban. Itt tart napokra a hó, bezárva mint a mesében – étellel és itallal nincs gond, a szövegekkel sem – Göre Gábor és Hrabal világa egyben. Kezdve a disznó átszétgátolásával egy másik létdimenzióban, addig, hogy aki kimegy a konyhából, mindig megszózza a kint hülő hurkaanyagot, meg addig, hogy Szabados Árpád egy hóba süppedt karosszék magányát fényképezi órákon-napokon át, meg Kurucz Gyula ajándékáig, ami nem más, mint valami vaddisznószírból kevert potencianövelő, persze nem próbálja ki senki, lehet, hogy belekerült a kolbásztöltelékbe...

Ezért az „ingatlanért” – épületnek látszó négy fal és tető meg vagy 3-400 ölnyi kert – az én kezemből vett át vételárként (orvos apósom küldte Pestújhelyről) – bizonyos Keszi Petik János 5000 forintot a hatvanas évek után valamikor. Mondom: vételárként. Hogy is van ez? Ha fölérepülsz a tájnak (Google Earth, 2017), a Petőfi és a lenti, patakparti Rákóczi utca között vagy háromszáz méteres zöld foltot látsz, széltevében is van legalább ötven. Ez volt a Somogyi-belsőség valamikor, biztos, hogy az első világháború előtt. A család két férfitestvére ott a hősi emlékművön. Virilisták tulajdona a „hely”, akik minden négyzetcentiméteréért megdolgoztak – a hegyoldalokban szántókkal, szőlőkkel, legelővel és erdőrészekkel, egyiküknek malma (vagy malombérlete) is volt, ők, az ismeretlen-félig ismert ősök, akik még egy percre meg is tudtak torpanni a napi munkában, hogy kép készüljön róluk, maguknak, de inkább az elgondolhatatlan jövőnek. Körül az élő falu. Ez a örökéletű földész, Fényes Elek szerint (1851) „német-tót-magyar mezőváros, melynek hegyektől körülvétt s átszaggatott határja nagy kiterjedésű, földjei erős művelést kívánnak, szőlőhegye legnagyobb az egész megyében (Hont), de bornak nem a javát termi...” Mindazonáltal a mustadó volt év, hogy a hatszorosa a kapuadónak. Szerencsére nem mindenki olvasta az 1730-as feljegyzést, mely szerint „mihelet a bor a pintzjéjéből kivonatik, úgy tetszik, hogy mintha az erejét valamennyire elvesztené.” A kommunista tsz-idők persze kiirtják a szőlőt (ami úgy-ahogy magához tért a filoxéra után), gabonát kellett vetni a kövek közé is, aztán meg ribizlivel, málnával próbálkoztak. A pincék meg omlófélben őrizték azt az egy szem hordócskát a kertben szűrt novával, hogy legalább karácsonyig kitarson. Mert ha nem, akkor maradt a kukoricából erjesztett sörféle, vagy amit a kocsmában mértek. Előttem könyvek, papírok, a fülemben a régi temposan mesélők mondatai. Valóban a telekkönyv szerint 342 hold szőlő és mindössze 1767 hold a szántó a határ és a belsőség, persze azért bőven van erdő, rét és legelő. És egy 1828-as összeírásban már hat Somogyi nevű férfi van – jellemzően Mártonok és Andrások... Apósom apja 1913-ban már ott van a hat legmódosabb gazda sorában.

Volt itt a funduson minden, amivel bírt a „paraszti szorgalom”, mondom Berzsényies, Vas megyei ízekkel a számban, ahova elrukkoltunk (innen?) vagy negyedszázada – de ezek már legfeljebb a három emberöltőnyi mese-morfonírozások és fantáziálások dolgai. A négyablakos nagy ház a Rákóczi utcában, gyönyörű cserépkályha, konyha, kamrák, színek, boglyák, tehenek, lovak, baromfi, egy emeletes nyúlház az angora nyulaknak, szekerek, hatalmas fa szán tető alatt, ekkor még voltak igazi telek, beton silózó, aztán fölül a gyümölcsös... És hát van-e még olyan agrártörténész vagy etnográfus, aki tudja, hogy mit is jelent a „kétbeltelkűség”? Helyi sajátosság ez és itt is rá a példa nálunk. Mert a kert legvégén egy kis szobácskából-előtérből nyílt a hegybe nyúló boltozott pince. Lehet, hogy volt még mellette gunyhó is annak idején. Egy kisebbfajta kerekded gazdasági egység. Itt állok most és ezt fogom én kifizetni a „telepesnek”, valami pesti családi pénzcsekből. A „birtokból” a diktatúra meg az új idők trehányasága folytán azért maradt „valamennyi” tegnapra is, hogy mára-e, nemigen tudni, mindenesetre legyünk precízek, a rendszerváltozás évtizedeire a feleségemnek (aki a pestújhelyi doktor leánya, az utolsó, aki még mesélni tud az ötvenes években itt töltött nyarokról), szóval marad neki vagy 47 aranykoronányi. Jó, ha itt kiad egy hektárt... itt? lehet hogy már Ganádra, Tölgyesre vagy Letkésre lökték a „földet” a Duna másik oldaláról ideszivárgó „vállalkozók”, meg mindaz a téboly és gazemberség, amit ez az idő hozott a magyar „agráriumba”. Ahogy a hajdani „téeszcsések” összefognak a legújabb idők azonosíthatatlan gazembereivel. Ha mindezt tudtam volna, amikor valami régi november hetedikén félrészegen a faluban bókászunk és szedgettük le a kis vörös zászlókat a lengyel himnuszt kurjongatva, vagy amikor a tájházban MDF-gyűlésen harsogtam a szebb jövőről... Most? A pesti egyetemista tehát „anno” elballag a katolikus parókiára, a szintén Árpád-kori Bányász-templom mellé (Szappanyos Béla plébánosról azt suttogják, hogy a Mindszenty-per után száműzték ide), és órákig lapozgatja a matrikulát, talál is mindenféle Somogyiakat (Scomoghy, Schomodi, Samodhi etc.), akiknek „elpestiesedett” leszármazottját közelesen feleségül óhajtja venni: nem a pedigrére kíváncsi, hanem az időre. Hogy kerültek ide ők, a család, soha meg nem tudjuk. A XIX. században említik őket és mindjárt rangos népekként. A leghíresebbjük, bizonyos Somogyi Márton törvénybíró, aki húsz éves tárgyalás után maga is aláírja a kontraktust az esztergomi érsekséggel – az évszázados birtokossal – az úrbérrendezésről. Mert hogy – nézzünk meg kissé visszább az időben – ennek a hegyek közé zárt falunak a „német” ősrétege az esztergomi érsekség jobbágyféléje volt, akiket a középkorban valahonnan dél-német tájakról hoztak ide, az arany meg az ezüst, meg az ólom kitermelésére. A hegyek közül sokáig még házasodni se nagyon mozdultak ki, a tótok meg a magyarok közé, a nyelv meg élte a maga „hasznonelvű” életét századokon át, nyelvészeti csodaként. Valahonnan onnan maradtva meg az időben és az időből, amikor a német és az angol szétválása éppen csak megkezdődött. Mesélik, hogy akik Kanadába kivándoroltak innen, a bányában (hol más-hol?) megértették a helyiek angol beszédét. Apósom is, amíg várnia kellett diplomája nosztrifikálására a harmincas években, a német mellett könnyen lett angol levelező is valami jobb szállodában. Hogy ideidéztek egy „szakszerű” mondatot 1969-ből,

arról a tanácsülésről, amely határozatba „hozta”, hogy itt nincs „nemzetiség”, pláne nem „nemzetiségi kérdés”: „ez a nyelv egy eltájszólásodott angolszász nyelv”. (Már elnézést. Akkor miért jártak ide „falkában” a német nyelvészek a hatvanas években, gyűjteni? És lám a hivatal engedékenysége éppen akkorról, amikor benősültem ebbe az emberi térbe és nyelvbe: „A családján belül bárki ápolhatja a nyelvet.”) Itt jegyzem meg (most), hogy egy-két éve telt el azóta (ezóta), hogy egy – utólag ultraliberálisnak minősíthető – tanácselnök, kicsi nyüzüge ember, benősült valamelyik Somogyi-oldalágba – a cigányokat betelepítette a falu legbelsejének öreg házaiba, amik kiürülőben voltak, meg a mellettük lévőekben is inkább csak az öregek szöszmötöltek nap-és hétközben odahaza, a férfiak távoli kőbányákba és építkezésekre ingáztak. Adták az állami kölcsönt a cigányoknak doszt. 1962-ben 113 cigánytelepi lakos foglalt el régi portákat. (Bezzeg Peröcsénybe, ahol a szadeszes Demszkyéknek volt nyaralójuk, cigány be nem tehetta a lábát, sutyorogta a pletyka. Hát a kemencei cigányperre vajh’ ki emlékszik 1782-ből?) A régi időkben (mesélték-mesélik) valami természetes patriarkális magatartás jellemezte a cigány-„magyar” viszonyt. „Hoztam, Mari néni egy kas gombát, meg egy nagy pohár szedret az erdőről, adna érte két tojást?” „Itt van, Juli, vigyed, meg szóljal a Józsinak, meg kellene igazítani valamit”. Innen kezdve évtizedekre vége lett a falunak.

Miután a „mi házunk” is megürült, András bácsi 1969-ben halt meg, felesége, Mari néni – Glázer-lány – leszállt innen a faluvégről és átköltözött maradék rokonaihoz, Katalin nénitől 1979-ben búcsúztunk végleg el, és mi – városiak mind hektikusabban- szórványosabban látogattunk ide..., szóval tizenháromszor törtek be, és amikor már nem volt mit elvinni, hát széttaposták a lekváros üvegeket és összekenték a falat. A szobi bíróság bírása szegény anyósomat – mint „felperest” – gúnyolta és röhögtette ki a padokban dagonyázó cigányokkal (az egyiket Odüsszeuszknak hívták, felejthetetlenül), szegény megözvegyült anyósomat, aki Pestről járt föl a faluba hátizsákkal pár almáért, meg hogy a tsz-nek ribizlit szedjen fillérékért. Szüksége éppen nem volt rá, természetesen. Hogy’ is felejtette volna, ahogy ott állt a régi nagyház ajtajában 1943 nyarán fehér fátolban és virágokkal „fess” vőlegénye mellett az esküvőre menendő?

Mi is az, hogy falu? A hajdani egyetemista „erről” (ha túlzás, ha nem) csak azt tudta, amit Mikszáthtól, Móriczéktól vagy Sarkadiéktól olvasott. Számomra ez lett a „falu”: Nagyborzsöny, amely a hatvanas években minden történelmi istenverése ellenére még őrizte százados önmagát. Ha csak feleannyian, ha lassan cigányosodva, öregedve, de mégis. A létezésnek volt szerkezete – mondom és írom le ma, akkor csak a minden zavaron „túli” rendet éreztem. Volt még nyelv, amit a falun kívül senki nem értett („Bu gájszte, du Mari?” – kérdezte András bácsi Mari nénitől, aki éppen hátára vette a kast), volt pince (faragott kővel, álmélkodom újra, bámulatosan kiboltozva), csak a bort nem volt érdemes kihozni a fényre, voltak nagy temetések, ha esküvők már alig, volt vízimalom, ha nem is járt, volt hajdani – a patakából kikerített – fürdő, ha már a sikló se maradt meg a zöld nyáokban, és voltak még az erdő százados fái között százados fákat vonszoló sodrott vérű lovak, leveses tányérnyi patákkal, de a trágya

már a plafont verte a hidlás mellett, volt erdei vasút, nagy Z betűkkel köhögve át-fel a meredeket, vitte a követ, lefelé meg csavartuk a féket, mint a rosseb, mi is, városi potyautasok... És begyűjtötték a tanácsiak a százéves szötteseket a „kulturba” (amelynek névadója egy „ruszki kém”), amíg azt ki nem rabolják vagy minden tárgyat stikában el nem adnak.

A Somogyiak (Glázerek, Menyések, Kempfek, Prommerek stb.) az utolsó békebeli népszámláláskor németül beszélő magyaroknak vallották magukat. Ezzel az „önazonosítással” sikerült kivívniuk az újabb történelmi fordulat erős rosszallását. Aki német, az náci. (A szomszéd Vili, akkor kamasz, egy-két pohár után mutogat is valami kis teoválast a hóna alatt.) Aki náci, azt le kell löni, ha nő, meg kell erőszakolni, ha túléli, el kell vinni orosz munkatáborba, ki kell üldözni a tulajdonából, „össze kell költöztetni” – aminél rettenetesebb nincsen a magát gazdának tudó és szabadnak gondoló parasztember számára. Közös konyhán másokkal... A semmiből főzni... A semmi munka után járni... A templompadban is minél halkabban énekelni...

Ama mellettem függő kép három gyermeke a főszereplője ennek az egyszeriségében is teljes magyar történetnek – meg a történelmi nyomorúságnak, amit itt – és a magyar tájban talán mindenütt – a paraszti bölcsesség, igazságérzet, méltányosság tesz – ha nem is elviselhetővé, de – legalább – emlékeztetre méltóvá. Legyen ez a család is a példa, ha véletlen és éppen ezért szükségszerű: ők úgy örökölték és örököztették meg a vagyont, hogy nem a birtokot (meg a családot összetartó szeretetet...) osztották meg, hanem a részesedés módját mérlegelték. Az egyiké legyen a föld, azé, aki ért hozzá, meg van ereje is, és aki a legidősebb; a másik, a vékony szőke gyerek tanuljon orvosnak, apósom a nagy gyermekkori havak idején sítalpon járt Selmecebányára iskolába, Trianon után meg Grazban tanult szülész-nőgyógyásznak, tehát amíg ő élt, életben volt a Magyar Királyság és élt a kettős monarchia másik fele, az Osztrák Császárság is, ha akarjuk, láthatjuk is: ott van a teljes Monarchia a fényképünkön a kert mögött...; nővérük diakonissza lett, ő „hozományban” kapta a neki járót, Balatonlellétől a Bethesdán át Erdőbényéig szolgált, árva gyerekek között, örök naiv, de térítőhajlamú „schwester” maradt, aki szerint úgy kellett volna nevelnünk a gyermekeinket, hogy azok, ha hibát követtek el, álljanak elénk: „Tessék megverni, mert eltörtem egy poharat... Hirtelen és váratlanul jut eszembe, hogy apósom tanára volt az a bizonyos Knaus professzor is, akit hajdanában az „Ogino-Kanus”-féle fogamzásszabályozó rendszer egyik névadójaként emlegettek, s aki egyszer csak a szülés pillanatában észlelt egy hármas terhességet. Apósommal egyetlen privát kétszemélyes eseményre emlékszem: a közeli Széchenyi moziban (ez Pestújhely színházának épült valaha...) megnéztük a Bosszúvágó című filmet Charles Bronsonnal. Máig sem tudom, hogy lelkében elfogadott-e leánya („Katikám”) férjének.

Hogy mi is a „népi őstehetség”? A városi ember romantikus mítosznak gondolja ezt az „alakot”... Nos, sorsom-sorsunk ajándéka, hogy találkozhattunk, találkozhatam egy ilyen emberrel. Ő volt, aki ott maradt a faluban, gazdálkodni és megtartani a földet. A képen a legszélén áll, fejét leszegő kis buckó gyerek, szorosan apja, a gazda mellett; alighanem tudják: összetartoznak. Feleségem nagybátyja, András, azaz

Drajzi bácsi, ahogy itt szólították. Hogy a paraszti munkák mindegyikéhez értett – amíg volt hol és mit végezni – , abban biztosak lehettünk, hogy minden pusztulást és pusztítást valami csöndes nyugalommal vett tudomásul, azt tapasztalhattuk. Nem fatalista volt, hanem kötelességtudó, és az se valami folyamatosan „fentebbi célra” függesztett szemmel, hanem mert nem kételkedett: ha a világban nincs is rend, az életben igen. Harminckét éves korában lett a maga ura, minden felelősséggel együtt. Derűs volt, csúnya szó el nem hagyta a száját. Ha egy halkabb szitoknál az csúszik ki a számon, hogy „az is...”, azonnal átváltok „istrángra”, ahogy ő mondta, vagy „iskolára”, ahogy apám. Ő volt a gazdafíú, felesége, Mari néni a szegény lány, mégis ő volt az, akit úgy kellett levágni a kötélről, amikor ott kellett hagyniuk mindent, kettejük közül ő nem bírta elviselni ezt a felívelést és le hanyatlást. Gyermeük nem volt, régen – ha igaz – egy hideg télben Marit és nővérét (Ágnest, azaz hogy Najzit) behajtották a kenderáztatóba... Ez is legenda. De az valóság, ahogy András bácsi unokahúgának meg nekem a jövőendő házaseletről csak ennyit mond: „Mindig külön feküdtünk le, mégis mindig együtt keltünk föl.” Ez is útravaló. Meg az is, hogy minden szakismeret nélkül is lehetsz mesterember: amikor semmijük nem maradt, összeállított egy gattert, vágta a keményfarönköket deszkának, a szomszéd segített ráemelni a mázsás bikafákat (hozom a szót Vas megyéből) a gépre. Pár napig ment ez is (soha már meg nem tudom, villanymotort vagy benzineszt varázsolt bele), ahogy látták, működik, azt is elvették. Itt tanultam meg nála, hogy mi a tüttös. Azóta is gömbölygetem, ha disznóölésbe vágok – persze már régen más megyéiben az országnak. A hólyagot jól mossuk ki és töltjük meg kolbász hússal. Belefér vagy három-négy kiló, jöjjön a hideg füst, aztán akasszuk pár hónapra szellős helyre. Nos, ha tavasszal megvágod egy legalább harminc centis élhosszúságú késsel egy lapos tányér nagyságú és formájú mit is kapsz, no, erre nincsen szó. A széle barnásabb, közepe rózsás. Jöhet a serpenyő, egy kanál zsír, 6-8 tojás. Egy embernek sok, háromnak kevés. Soha se előtte, se utána nem forráztuk úgy a disznót, hogy a bádognakban láncokkal forgattuk, aztán jött a szalma meg a tűz. Hogy milyen lett a bőr ezáltal, azt csak az tudja, aki sokféle kocsonyát evett már életében. Meg az is maradjon meg az emlékezetben, hogy megöregedve, asztmásan, ha másként nem ment, úgy szedje a tsz-földön az epret filléres munkaegységért, hogy egy kis sámlira támaszkodva csússzon előre meg előre. Meg a málnát, a ribizlit, aztán be a „léüzembe”. Ha bableveshez jutok, frissen vágott nyers hagymát eszem mellé, tőle láttam, és kedvemre valónak találom lassan félszáz éve, és ahogy régi paraszti étkezésekről olvasok, előttem Mari néni, meg András bácsi, ahogy reggelire tegnapról maradt leveskét kanalaznak. A tehetség? Leül itthon öccsénekél Pestújhelyen a zongora mellé, egy-egy ujjá átfog két három billentyűt, halkán próbálgatja, aztán pár perc múlva már szól a zene. Presbiter volt, akinek tiszte, hogy jól hallhatóan énekeljen – kottát nem ismert, kitalált magának valami egyéni dallamrögzítő rendszert. Apósom is így tanult meg, magától, tanár nélkül hegedülni, hogy aztán a fronton felcserként a mulatozó tiszteknek (mintha egy ilyen poharazós-nótázós képen maga Jány Gusztáv is elősejlenék, akinek apám soha nem bocsátotta meg azt a hadparancsát, amelyben elvette a front katonáinak becsületét),

szóval apósom – majdani nászuráról mit sem tudva, csak ugyanegy orosz levegőt lélegezve – húzza a kuplékat és a magyar keserveket, hogy a tiszturak meg mind újabb csillagokat varrassanak a gallérjára. Családi mesék, ahova oly szívesen vonnám be az én familiám városi történeteit, amik éppen olyanok, mint ezek, a különbség csak stílris: a föld helyett gyár és esztergályos műhely, meg félbeszakított egyetem, az elvett ház helyett lebombázott lakás, a kitelepítés helyett hadifogság és börtön... Mindhárom Somogyi-testvér Pesten halt meg: 1969, 1979, 1983. És így tűnt a falu is el az időben, a kétezer lélekből ekkorra talán ha nyolcszáz maradt. Apósom családi körben, abban a kórházban, ahol fia lett főorvos, aki mondja neki az utolsó előtt napon, hogy „Holnap hozok be egy tévét...”, „Nem lesz holnap...”; Katalin nővér egy evangélikus szeretetotthonból távozik; harmadikuk – a legelőbb, ahogy a legidősebbhez illik – András bácsi, itt a pestújhelyi ház sarka mögött, asztmásan, köhögve, elfeketült arccal, körmével a vakolatot vájva fulladt meg. Apósom meg biciglivel rohant haza a rendelésből. „Hát ez nem volt egy szép találkozás”, ennyit mondott, amikor tudomásul kellett vennie, hogy csodát nem tehet. Egyébként András bácsi kezelésre jött, éjjel én mentem a faluba fölkelteni a feleségét, akinek szólni sem kellett, tudta, miért és ki nyitja rá az ajtót. Utóbb megörököltem András bácsi csizmáját, ugyanolyan ünneplő darab ma is, mint volt félszázada, éppen jó a lábamra. csizma? Elöttem most, azaz ötven éve, két levél, ugyanegy kockás papíron, Mari néni és Katalin néni gondosan formált mondatai, férjük-bátyjuk halála utáni napokból, Pest-újhelyre „Kedves Szeretteinknek”, nekünk. „Összetörten írom e pár sort. És arra kérlek Benneteket, hogy küldjétek el a számlát a Koporsóról, mert már különben nem adnak a temetkezésre semmit... Nem azért, mintha..., de ha jár, akkor... Katalin hozzáfogott András lábbelijét elrámolni, és minden-minden egyes darabot megsíratunk... Gyászba borult sógornótök Mária.” „Bizony nagyon üres a ház, a keze nyoma meglátszik mindenütt, még az ő darálásából etetjük az állatokat, még az ő tanácsa szerint teszünk-veszünk mindent..., mint árván maradt lelkek sírunk. Különösen magunkat, mert neki sokkal jobb a mostani állapota, mint volt azelőtt. Bárcsak tudnánk egész hittel elfogadni, hogy Isten jót tett vele és velünk ezzel a nekünk nagyon nehéz tétével... A számlát küldjétek el... Jó lesz, ha kapunk valamennyit. Katalinotok.”

És hogy ki is ez a Keszi Petik János? Aki most is itt áll előttem szóltanul, ujjait zselléresen morzsolgatva, vastag szemüvege mögött nincs tekintet? Ő egy „telepes”. Így mondták itt. Ő egy magyar paraszt, alighanem igaz magyar magyar, akit pár kilométerrel északra vertek föl az éjszakában tegnap az újsütetű államalakítók, a tótságukat leplező csehszlovákok, hogy „no, arra van az Ipoly”, ha holnap itt találunk... Rajtad meg a kölkeiden kívül minden marad. A ház, a földek, a színek, az állatok. S aztán idegenben? Az ember csak nem úgy gazdálkodik a máséban, mintha mindig is a sajátja volna. Így lett előbb-utóbb a két utca – Petőfi és Kossuth – közötti hatalmas udvarból-tündérkertből elvadult bozótos, lappangó cigányok felvonulási területe. Idegen maradt az ajándék „juss”, idegenek maradtak ők is. Nagyörzsönybe vagy száz elüldözött magyar családot telepített be a Felföldről a kelet-közép-európai testvériség. Az aljanépek persze mindenhol ott gyülekeznek, ahol lehullik valami,

vagy ahol a hajdani valós-vélt sérelmeket meg lehet torolni. Itt is a dologtalanok, a templomkerülők vitték az ügyeket. Telepesben is, honosban is. Mutattak egy házat a régi cigányfertály felé, ahova állítólag Rákosi hóhéra telepedett meg. A faluban négy templom túri a történelmet, papjaikról nem beszélnek az emberek. Mari néni naplóféléjében súlyos átkok olvashatók arra a családhoz közeli református püspökre, Péter Jánosra, aki évtizedekig Kádár külügyminisztere volt; Bécsben egy evangélikus püspökelnöknek, Káldi Zoltánnak a galádságairól szövögeti csöndesen és megbocsátólag a szót Szépfalusi István – aki Nagybörzsönyben légátuskodott emigrációja előtt; de hát ahhoz a lelkipásztorhoz meg mint szóljunk, aki 1919-ben a direktórium elnöke lett? A palástját persze elveszi az egyháza, ám Rákosi majd visszaadja a tábori püspök vezérőrnagy csillagaival díszítve. Szimonidesz Lajos volt, őrizzük meg az ő nemtelen nevét is. Imádkozó sáskák, dünnögi bennem a vasárnapi kereszt(y)én(y), aki évtizedek óta ott téblábol a luteránusok meg a reformátusok között, lassan már olyan távolságra mindkettőtől, mint a pápistáktól vagy a zsidóktól.

Persze ez már mind csak szó. Legfeljebb halvány kitalált-elképzel képek sorozata, rávetítődve az út, azaz az utazás képeire: előbb az emlékezet tájai, aztán a mindent átírva visszaigazoló valóságé. És már otthonról, a ház elől indulva. „Emlékszel, amikor még végig kellett menni Vácig a Duna-parti úton, előbb a lepukkant régi Palota, se falu, se város, itt kezdtem valamikor az elemi iskolát, kétszer átbaktatva naponta a földes főúton, a Rákos vagy talán Rákosi nevezetűn, íme az örökéletű lidérces villa-mossines aluljáró, fel kellett kapcsolni napfényben is a lámpát, megcsillannak alattunk a tócsák még szárazságban is, Babits baktatott erre az estében, itt a Cérnagyár, orosz laktanyák, vízművek, kék dizelfelhőben a sok busz, a fóti elágazás, „magasan megy borban a gyöngy...”, aztán Szob előtt..., a Duna fölött az a csodahátsor Kismaroson, az út mintha hullámvasúton, jobbra az a magányos, erdőszéli kőház, zárva-némán, „Meg kéne venni”, morogják az utazó évtizedek, „Egy éjszakát se bírnek ki itt”, régebben még a buszablakból, Szob-Nagybörzsöny viszonylat, határ, kőszállító, kisvasút az Ipoly a fák mögött, hogy’ lehet, hogy az már egy másik ország, most meg ha átmennének Letkésnél, euróval kellene fizetni a sörért..., atyaég, és jönnek jobbra a hegyek, hullámzanak be és egymásba és a mi időlegesen birtokba vett látóterünkbe, aztán Ganádnál be és föl jobbra, balfelől meg a rendszerváltozós minapában állítólag struccfarm és kigyótelep, magyar élettér, fel-fel aztán egy meredek bal és jobb kanyar után ott a falu, koszorúban az erdők, az irtások, a szántások, nem lehet nem lassítani, noha mindezt számtalanszor láttad, most sem tudod elhinni, hogy miként teremthet a természet szépsége békességet a szívben... És már várnak a temetőben a mi halottaink, ha itt nyugszanak, ha másutt...”

A prészáz, amit elad nekünk – mint több száz éves tulajdonosoknak – Keszi Petik János, pár évig még épülget, „hatos” téglafalak vagy olcsó betonelemek tagolják, kicsi konyha is kerül, zuhanyozóféle angolvécével, az ágyakat-szekerényeket-székeket megnyezi a gazda, a munka már mind nehezebb, marad a nyugdíj, jönnek a betegségek, aztán tűnik a szélesebb rokonság is, romlik a falu, a kert még egy darabig kitart. Szegénység mindenfelé, elgyávulás, befelé fordulás, hazug, bugris és tolvaj vezetők, a

népben mélyen a büntudat – azért, mert él? És mégis... Ekkor válik ez a házacska és kert és maradék emberi közeg családi mitológiává. Ahogy elveszíti eredeti szerepét, önmagát, ahogy kívül kerül a természetes rendben. A „városiak” kezdik azzá alakítani, amiben ott a múlt – fáival, meséivel, sétaútjaival –, de csak jelzésként. Jönnek a gyerekek, a távolabbi pesti (alföldi) rokonok és akik hozzájuk kapcsolódnak. Az a fiatal házaspár generáció fedezi fel újra ezt a helyet, amelynek éppen csak, hogy van lakása, de csak az – az meg csak a „hétköznapiakra” érvényes. Hát az ünnepek? Hát a hétvégék, ha munkanap is még a szombat... A ragyogó nyárközépi hetek, a hűvöskés alkonyattal, a kertben a kövek között sült-fővő ételekkel, a nagy kerti faasztal körüli üldögélés, alma, dió, bor, a csivitelő gyerekek („megyünk holnap a kisvonatra?”) Egy-egy öreg mesemondásra hajlamos szomszéd. És a barátok – nekem a Mozgó Világ emberei, egyetemi kollégák, írók, festők, mind fiatal házaspár, apró gyerekek nézik szorongva a sárban a vaddisznó nyomokat, valaki egy óriási pöfeteget talál Tölgyesen a tehénistálló kifolyásánál (csatorna...), fekszünk a nyárvégi csillaghullásban és szól a csöndes ének, egyetemista tanítványaim, akiknek minden egzotikum, úgy bámészkodnak mindenre, mint tanáruk vagy negyedszázada, sógorom orvosbarátai, pestújhelyi „helytörténészek” (Ó, a Népfront, mint valami szabadságféle csökkent záloga és terepe... Szerény kis privát szféra..., a „helyi” értelmiség...) Eszkábálunk kerítést, ültetünk pár gyümölcsfát. Olcsó autók fürdenek az utcai porban. Orvos sógorom a legjobb barátom, egy házban lakunk Pestújhelyen is, együtt a kertben, gyerekek itt, gyerekek ott, együtt kettesben a szomszédos kocsmában, ezen a helyen írták alá vagy hatvan-hetven-száz éve (így ballag visszafelé az emlékezés ideje, mintha előre haladna) Pestújhely, azaz „a vasúton alóli földek” alapító nyilatkozatát a kemény galléros atyák, oldalt mintha Antall miniszterelnök úr öregapját rajzolná a fekete ruhás csoportozatba a képzelet, záróra után – már a potyázó rendőrök is elhúztak a belső szobából –, Pintér úr slagozza ki a nyomainkat, a poharak maradékait összeöntve honorálja magát, Kádárral együtt állította a kuglit a Szabó kocsmában valamikor, a házunkat magunk építettük, ahogy szedjük ki a forró téglát a kemencéből Pilisvalahol..., itt (meg fölváltva a többiekkel) dolgozik kalákában „nagy generáció” irodalmi, művész- és tudományos életének jelentős hányada, és hány meg hány szombaton szaladunk le kettesben, ügyeket intézni az S-százassal, Börzsönybe, a régi hullámokat vető, majd a „vízlépcsős elmeháborulat” miatt össze-vissza tekergetett nagymarosi országúton, a kezdő orvos és a nevelő tanár, vettünk egy méter füstölt kolbászt és egy vekni kenyeret, de a Szent István templomig már csak a morzsája maradt. Ez az a történelmi idő, amikor végleg megszűnnek a történelmi közösségek, ám mindennél erősebb az igény a baráti-szolidáris csoportosulásokra. És nem szándékosan, programszerűen: csak azért, mert jólesik kijönni egy-két napra abból, amiben vagyunk, amiről – azt hisszük – ezt mérte ránk véglegesen a sors. Mennyi évnek kellett eltelnie, amíg letisztult a kép, ami ekkorra már természetesen történelem lett, história, ha állni is „lát-szék” az idő: a mi generációs emancipációnk és szocializációnk egybeesett a régi Magyarország eltűnésével. Amiről csak az iskolai raktárak elkoszladt térképállományából sejtettük valamennyit, annyit, hogy volt. Meg öregapáink „irredenta” első-

lásából. A betiltott háborús kuplékból, amit öreganyánk zümmögött vasalás közben. A felnőtté válás lépett egy korosztály, úgy hogy megszűnt a falu mint falu, elfoszlott a városok polgársága és régi hivatali világa, a kis boltok, el a hadirokkant trafikosok, a lómészárszékek, a parkőrök, a lámpagyújtogatók, a jegesek és a szénlehordók, el azok, akik még villanyost mondanak, el a létezés sok száz éves rendje, el a szavak, a tárgyak, minden amit tulajdonodnak éreztél öntudatlanul. Ingázás, háztömb-rekonstrukció, fekete vonat, házbizalmi, hogy az útépitésekkel fesztelenül átvágják a ház sorokat, százados lakóközösségeket – lakás-bolt-iskola –, állami ünnepek a közös szokások és rítusok helyett, keresztelő helyett névadó, jegyző helyett tanácsitkár, az új idők csodája: a lakótelep, melegvízzel és távfűtéssel, szortyognak a csövek éjjel-nappal, a szomszéd vízöblítéses apparátusával kánonban, táj helyett tapéta, a temetésen, hogy kapjál munkahelyi segílyt, a lelkész helyett hadd beszéljen inkább a kövér tanácsai ember, a panellakásban az első dolgod az, hogy másfél méteres folyosó szakaszodat ráccsal zárod el a szomszéd elől. Aki még akkor is ismeretlen, ha a hullaszállító zörög odaát a pléhládájával. Hol vannak a rokkák, a trüümök, a faliorák, a lógó fenekű dédapai bőrkarosszékek, a falról az obsitok, a fiókból a millpengők, öreganyánk porcelán éjjeliedénye, a paradicsompasszírozó, a fényképgyűjtemények, régi városok képeslapjai, szalaggal átkötve, hova tűntek az afféle szavak, mint auszkusz, kulló, slusz, centerhalf, hurkatöltő? Hová a piacon vett élő csirke, ahogy péntek este a vízcsaphoz kötvé gyanútlanul csipegeti a kenyérmorzszát? Trianon csak a magyar történelmet tette végleges zárójelbe, 1945 csak a magyar életet, a hatvanas évek viszont a létezés mélyének szerkezetébe vitték be a végromlást, mint a nagy birodalmi-globalista előjáték a filoxerát a maga idejében – és mennyivel pontosabb erre is a gyökértetű szó. Csak hát az évek, mi egyebet tehetnek, múlnak.

A gyerekek meg nőnek, generációról generációra. Legnagyobb unokám huszonegy éves, a legkisebb nyolc. Most – ami legyen továbbra és újra 2017 – észlelem, hogy egyikük sem járt még itt. A rezsimek változnak, a családok megállapodnak, a kapcsolatok nem mindig állják ki az idő próbáját. A betegségek minket is megtalálnak, néha már az is gond, hogy halottak napjára idejőjjünk. Mind többeket kell látogatnunk a pesti sírkertekben is. A ház magányosodik, pár évig itt tartja a birkáit valaki, már betörések se nagyon vannak, a vegetáció zavartalanul működik, örökösödési problémák. És mégis. Minden megvan, amíg mi vagyunk, de talán tovább is. Nézegetem a régi fényképeket, ez él, ő már nem, de most életre kel. Itt egy kitöltetlen recept a Bethesda kórházból a harmincas évekből, még öt jegyűek a pesti telefonszámok, a másik oldalon valami „huszárcsók” receptje. Itt szolgált sokáig diakonisszáként Katalin testvér, aki még nyolcvan felé is zöldségeskertté akarta változtatni a füvet pestújrhelyi házuk körül. Ahova azért is jött „látogatóba” az ötvenes években András bácsi, hogy zsírt meg tojást vegyen. Ez a „látogatás” azt jelenti, hogy fűtő volt az ELTE-n, ahova majd az unokahúga fog járni egy-két évtizeddel utóbb. Mert pénzt kellett keresnie: otthon nem tudta „kitermelni”, amit kiróttak rá kötelező beszolgáltatásként. Hallom, folyik a vita Nagy Imre megítélése körül, nem szólok hozzá, pedig volna mit mondanom. Évtizedekkel később akad kezembe egy Népszabadság-kivágot

1958-ból, a Nagy Imre-per zárójelentése. Miért tett el ezt egy tizenhárom éves kis-kamasz? Bár éppen a születésnapján történt, ami történt. A feleségem csak egy mondatot mond csöndesen a mai bután hangoskodó komcsizóknak és kágébésezőknak: amikor 1953-ban miniszterelnök lett, a falu föllélegzett, hazatértek páran, nem tudni – mert nem szabad tudni – honnan, András bácsi is hazaköltözött és újra ott élt, ahova született: itt a föld, ha el is vették, itt a ház, ha koldusporta is, és ott a kripta, ha nem is volt pénz mindig a betűk aranyozására, meg a templom, ha az Úristen félre is nézett, amikor valamelyik méltatlan szolgája az oltárhoz lépett. Egyház – ami beszötte a régi életet. A mi családunkét mindenestre. Apósomról tudom – leánya mesélte, ő ilyenféle dolgokról nem beszélt –, hogy Albert Schweitzer példája vitte őt az orvoslás felé. Ma még ismerik vajon ezt a nevet a bűnbánó liberalizmusba beletorzult németek? Akik – mondhatja velem az elemi magyar és kismemzeti németellenesség – már legfeljebb (újabb) lapátot cseréltek Európa sírjának megásásához. Hát Afrika, ahova Schweitzer gyógyítani vonult, leprások ezrei közé? A kórházának Lambarénében egy jobb Európa mitológiájában kellene fénylenie. Az országa, Gabon, a béke és a tehetőség szigete Egyenlítői Afrikában, igaz, hogy a magyar Wikipédia nem érezte szükségét annak, hogy a hely leghíresebb polgárának és halottjának a nevét leírja. Teológia, orgona, filozófia, medicina, el Isten szegény fekete gyermekei közé... Ez is a huszadik század. A mélyben talán működtek olyasféle „közös osztók” a példakép és ifjú börsönnyi tisztelője között, mint az evangélikusság, a perifériális német nyelv mint muttersprache, meg a hivalkodástól zsigerileg irtózó altruizmus. Vagy filantrópia? A Bethesda volt a központja a Filadelfia Diakonissza Közösségnek, legendás grazi, kőszegi protestáns német lelkészek munkálkodása eredményeként. Minden évben az övek az egy százalékom. Élén a Bieberauerek-Bodokyak. Egy bizonyos Mihály „igen kemény igehirdetéssel” búcsúztatta Haynau tábornagyot. Apósomnak és Katalin nénjének is ők adtak otthont a nagyvárosban. Szép magyar képlet a maga történelmi szomorúságával együtt. Az egyik testvér marad paraszt, őrizetére bízva századok hagyománya. A nővér ezt a lelki hagyományt emeli úgy az Isten közelébe, hogy lemond a családról. A harmadik gyereknek kell elfogadni a „magyar” polgárosodás nagy kihívását: nem elég, hogy parasztgyerekből „első generációs” értelmiségivé kell válnia, de ezt tovább örökíteni a gyerekeiben, unokáiban. Ennek pedig ára van és volt. Apósomat örök magányosnak látom. Életteret és osztályt váltott. Faluból városba került, ha végül is a nagyváros családias szerkezetű perifériáján lelta meg a maga szűkös létkereteit. Meg történelmi sorsképletet. Protestáns egy katolikus értelmiségi közegben? Paraszti vér a városiak között? Csöndes a harsányakkal együttélve? Német fajta az alföldi tót-jász és ki tudja még miféle kevercsben? A környék szeretett fehér hajjú, alig-alig szóló, „doktor bácsija”. Aki elő-előfizet tejre a legszegényebb öregasszonyoknak. De akit meglátva, ha nagyritkán betévedtünk egy-egy étteremben – mondjuk Börsönyből jövet Nagymaroson – a legzsiványabb pincér is vigyázzba vágta magát. Nézem a fényképeket a feleségemmel: „Emlékszel, hogy húzogatta a száját Esterházy, amikor belekóstolt a tarhonyádba? És azt tudod-e, hogy az utolsó orvosa Bodoky György volt a Szent Lászlóban? És milyen jó, hogy évtizedek után az utolsó

könyvhéten – az ő utolsó könyvhétén – még kezet foghattunk... Ha emléktábla lesz a börsönyi házon, rajta lehetne az ő neve is. Csak hát a fal megmarad-e megvan-e még egyáltalán?” Mi tagadás, többször írtam ilyen-olyan cikkeket Nagybörsönyről. Az elsőt még talán 1970-ben a Népszabadságban, vörös farok a végén, ha szokványos is, ma már enyhén belepirulok. Én írtam „hozzá” vajon vagy a szerkesztő? Valós riport a szegénységről, a pusztulásról (természetesen kerülve a kitelepítés-betelepítés nem túl távoli emlékeit), olvasom, valaki így beszél: „A községi könyvtár nem is annyira a kultúra, mint inkább a járványos betegségek terjesztésében játszik szerepet.” És a végén: „Látletünk egyoldalú. Reméljük, nem sok falu ismer magára...” Óh, ez a pártállami-népszabadságos plurális majestatis... De az „új útra lépés negyedszázados évfordulója őszinte számvetésére kötelez.” Akkor írtam le és most írom le ezeket a sorokat, elnézést kérve azoktól, akiknek sírjai között bóklászgatunk évről évre. Egyszerre szűkül és tágul a világ. Itt már soha nem lesz olyan élet, mint volt a második nagy háború előtt – hogy az utcabeli pék sütötte a kenyeret, a szomszédba mehettél tejeért, ha nem volt vagy éppen borjat nevelt a tehened, ha Pesten volt dolgod, a szomszéd orvos fia segített elintézni, hogy az egyházi emberek együtt tarokkoztak az iskolaigazgatóval meg a bíróval, németül és magyarul is érvényes volt a tromf, hogy a fél utca férfiai együtt jártak az erdőre, meg a községház földíszített udvarára, hogy eljátszották „börsönyiül” a Mágánás Miskát, hogy az orgona rendbetételére mindig megvolt a pénz... És mégis – ma (ez az időhatározó évtizedeket jelent nekem- nekünk, idevalósiaknak...) minden régi ház a helyén, egyik omladozva, a másik kissé (városiasan) „kiiperítve”. Annak idején azt mesélték, hogy itt forgattak filmet az amerikaiak Kálvinról és Barbara Streisand játszott benne – megmaradt itt a svájci XVI. század? És itt zajlik a Te, rongyos élet is – óh, azok az ötvenes évek. Amikor Mari néni írja a naplóját, hol mártogatós tollal, hol pedig megnyalt hegyű tintaceruzával. Ez az első oldala, bár ezt mintha András bácsi írta volna: „1952. Márc 8 án léptünk be a TSzcs meglelt ígérve hogy 50% beadási kedvezménybe részesülnek és a végén be kellett adni az összes baromfit az össze tojást hizott ludat 6.80 kgr. és 26 kiló sertés hús helyet 88 kgr kellett leadni. Dacára annak hogy 2 kath. hold buzát adtam a csoportnak és 2 hold lucernát. Megkértem e csoport vezetőségét hogy segítsenek ki 26 kgr sertés hússal, de ők megtagadták. Így én kénytelen voltam munkába állni mert nem lett volna kitarásom. 1952 Dec 15én este a gyűlésen a feleségem megjelent ahol a vezetőség kijelentette hogy mi nem számítunk tagoknak, tehát sem pénzben sem terményben nem jár semmi. A tanács Elnök is kijelentették hogy 24 órán belül vissza adják a földet, de a föld egy drb sem volt megszántva” Elvett ház és tehén és üsző borjú és kézi szánkó és tönkre tett fűrész és teknő és kötelezően megszántatott két hold és kádak és dézsák és zsetárok „és fel jelentettek a járásnál hogy mi nem tartjuk tisztán az álatokat. Tehát mindig áskáltak.” Aztán jönnek a jegyzések 1953 júniusától. Kezdve: „9. Kedd. Reggel eset. 10. órákor a Homokra kukorica kapálás és igen megázta, András az ólat csinálta. 10. Szerda. Andrásom beált munkába és faradtan megjött, a farkasvölgybe voltam (olvashatatlan) ért, mostam, foltoztam és egész estig kerestem a libákat de nem lettek meg, szomoruan mentem nyugovóra, de nem tud-

tam aludni.” Mindennapok. És magyar nyelven, olyan betűkkel, amivel akkor mindenki írt – tanár és paraszt, hivatalnok és előmunkás. „Hanzibácsinak 44 Forintot 3 kgr kukoricáért és 1 kgr árpaért.” „A Nagyt úrnak elvittem a csirkét és 4 Frt tott.” „Józi kapott 3 m. 80 Frt egy mázsát, nekünk nem szavazta meg a tisztelt előljárásság.” „Meghalt a Grósz Gyuri, este ott voltam énekelni.” „Betakartam a zöldséget, ki mostam a katlant, fölcaptam a talajt. Ida hozot hurkát. Továb krahicsoltam.” „Este a itt volt a rendőr a (olvashatatlan) búza miat.” „András kántorkodot, kelt 1 db csirke.” „Pesten moziba. Pestujhelyen Templomba.” „Kesziéktől 1drb malacz 10 kgr 375.” „Bevezették a Villanyt.” „Aztán sütöttem szalajkát.” „A suszter műhelybe vittem az András egycsizmáját és a bakancsokat.” „Reggel a Templomba – Az Úr gondot visel rólunk.” „Megjöttek az én kedves vendégeim Márton és Veronika Kati. Dél után Katival őriztük a libákat a pázsiton.” „Katival cseresznyézni.” „Kis Katival a krigbe én kötöztem Kata a ribizlit szedte. és jött az eső.” És Kati itt törölgeti a szemét mellettem. „Megint befejeződött egy fáradságos hét.” És íme ez lenne a Petőfi utca 35? „Meszeltük a kis présházat és át vittük a butort.” És még egy szál az idő mélyéből. „jött a Piaristáktól levél” – ez bizony az ELTE hajdani Duna-parti épülete, ahol – hadd mondjam még egyszer – András bácsi időlegesen fűtő volt, s ahol éppen tíz év múlva megismerkedik Kati és az, akivel a családból utolsóként emlékeznek mindarra, ami..., azaz: minderre. És persze „itt” van szegény Katalin néni, aki mintha ide-oda térülne-fordulna testvérei és alkalmi munkahelyei között. Ő csak a kiadásokat (és nagy néha szerény bevételeit, pl. „karácsonyi segély a szeretet szolgálattól”, „Bethesda részesedés maradvány”) jegyzi és összegezi a lapok alján. Mikre költött... Vállfa, harisnya, kendő Marinak, posta, M. N. D. Sz. tagdíj (Teremtő Ég!), meleg nadrág, egyházi adó, géptű, ruha festék, cipő talpalás, blúz varrás, mozi 2X, ablak betevés, Bodrogkeresztúr templom szentelés, békekölcson (Te Jó Ég!), csomag feladva (Pest-újhely), bokafix, Börzsönybe 1kg cukor és 1 szappan, 2 literes demjon, krumpli cukor gyermeknek, ing megvarrása, két pár cipőfűző, árvaháznak, Cukor, testvérsírokra, színház (garabonciás diák), Katikának 22-re 10 forint (Alexa Károlyné született Somogyi Veronika Katalin születésnapja: szeptember 22-e), vesszőkosár, hajóút, két liter bor Marciéknak, árvanap, dal est, mozi és fésű, sárkefe vakoktól, Bokoky dr. bor Húsvétra, hajolaj... Egy magányosnak „mondott” élet, amely sorssá emelkedett, mert egyben volt itt a személyiség, a Gondviselő Isten és sok-sok ember mint család, meg a szüntelen munka, meg az észrevétlenül megélt história – a szemed egyszerre a földön és az égen.

Hogy az a kis vasajtó nyitva volt, ami talán csukva még ma is megvan a főtér egyik beugrójában... És amiről tudom (talán már csak én?), hogy Bálint Endre festő nagybátyja árulta itt a süveg-cukrot meg a petróleumot, a kaszakövet meg a szagos szappant. És hogy erről „a lapomnak” – a szombathelyi Életünknek – azokban az éveiben lehetett olvasni, amikor én először torpantam meg a Szent István-templom megfejtetlenül rejtélyes törökös-tatáros portréfrízei előtt. És amikor véletlenül belebotlottam abba kis temetőszéli kapuba, ami mögött héber és német betűk vigyázták az örökkévalóságot. Erről is írtam valaha, valahova pár sort, és percek múlva jött a nyug-

tázó levél Jeruzsálemből. Attól a Kőbányai Jánostól, akinek a felesége, Eszter Russo most – most? van-e még jelentése ennek a szónak? –, a nyár végén állította ki a képeit itt a faluban, akinek héber köszöntőjét férje magyarította a „börzsönyieknek”, ama másik helyi lokálpatrióta, Heller Ágnes társaságában, aki itt mondta tollba emlékiratát, és éppen Kőbányainak, és akinek óbudai zsidó-kisnemzeti gyermekkorá ugyanúgy részese a magyar spirituális hagyománynak, mint a német-kisnemzeti Kemfeké, Glázereké, Trommereké. Mi ez a spiritualitás? Ahogy a „német” arcok találkoznak egy magyarul „otthoni” térben a „zsidó” sírkövekkel. Mit tud ez a falu – még mindig? –, hogy ezt mondhasa egy távolról itt kikötő „vendég” a maga őszövetségi veretességű nyelven: „Az életemben meghatározó keresztút metszéspontja Nagybörzsöny.”

Most? Visszaülünk az autóba az őszvégi délelőttön a temetőkapuban, csokrainkat letettük, az avart kicsit félresöpörtük a márványon, a pad korhad, mindenfelől nyomulnak az indák a szomszédok süppedő sírjairól, meggyújtjuk a szélben a gyertyákat, talán kitartanak, amíg a kapuhoz érünk. Gurulunk lassan a Petőfi utcán, a 35-ös számnál nem lassítunk, nem is szólunk, csak egymásra pillantunk, nyomasztóbb most minden annál, hogy a feleségem a régi cseresznyeszedésekről kezdjen mesélni, meg arról, hogy a parasztgyerekekkel „tumpot” építettek a patakba; talán azon meditálunk, hogy kivásároljuk-e (újra...), most már nem Keszi Petiktől, akinek sírját nem találjuk, hanem a távoldó rokonoktól azt, ami itt van – volt és lesz – és aztán, mi is legyen. Miért is próbálnánk bejutni? Voltunk – ki tudja már, honnan talált kulccsal – odabent valamikor, valamikor, még a friss látványokat megőrző emlékezet idejéből. A levelesládában papírmasszává ázott-gyötrődött küldemények, a szülőindák minden fát beszöttek, a cseresznyefát, pedig még én ültettem, alig bírnám átfogni, ha kedvem is lenne hozzá, ronda penészfélék tapadnak rajta, két-három szemmel kacérkodó méz-édes fürtök, bogárzizigés, embermagasságú csalán, kimarjult minden, a föld, a deszka, a házfal, évek óta pókhálósodó villanyóra, bent meg a pár éve frissen elmosogatott tányérok, a budi csak sejlik a betonból kinövő meggyasarjadékok mögött, ott-e még a szellőző lukban az a kétszáz éves felére rongyolódott Schiller-kötet, hát benn jobbkézre a Szabad Föld felvágott lapjai a szögbe szúrva?, rozsdába takarózó kések, egy penészes retikül, szatyor tele sörösüveggel, valaki egy pillanatra letette, hogy rágyújtson, mielőtt elindulna visszaváltani vagy telire cserélni őket. De egernyomot nem látok és a madarak, a madarak, soha nem látott színekben röppennek föl a vegetáció biztosnak hitt derűjéből, a kút is benöve vadszederrel. „Látod, eddig volt a régi pince. Lenézzünk? Minek, már évek óta beszakadt a végében a boltív. Rá a szétrohadt krumplira. Meg az a sok meztelen csiga. Menjünk föl a padlásra? Mi lehet András bácsi maradék tölgy- meg diópallóival?” A főtér baloldala olyan, mint volt, az évek óta zárt bisztróval, bolttal, „tanáccsal”, a régi nagyházhoz nem megyünk el, ki tudja, kié, a téren cigány is alig, az út nem javult meg, félszemmel észleljük, hogy a zárt kiskocsmán rovásírásos felirat (aligha a Szent István-templom építése előtti pogány időkből), ám ahogy közeledünk a tér másik sarka felé az évtizedek óta néma vízimalomhoz, meg túl a kishídon az evangélikus templom felé, mintha színesedne a

táj. Mintha nem azok a magukba roskadt öreg házak merengének, amiket félszázada már, hogy mi is annyira megszoktunk, hogy észre sem vesszük őket, („Te, mintha már főntebb, a Petőfi utca túlfelén, a pincesor is rendezettebb lett volna, nem?, az ajtókon a vasalások kifestve, a „pestiek” megvették ezeket is?, kis előterek új oszlopokkal, amikor november hetedikén lementünk, van az már negyven éve is, azzal a rokon bácsival, tudod a méhésszel, a Margit öregapjával, meg az öcséddel, lenn a mélyben a sötét szűk elágazások, kis gyertyák mindegyik végében, egy hordó, egy pohár és négy-öt nagydarab ember, aztán föltámolyogva megüt a napfény, az a féllábú az első, aki leér, pedig el sem esik...”), a malom mindig zárva volt, valaki lán-gossütőt nyitott benne valamikor, de a Kőjál bezáratta. „Abban a házban voltak albériők Mari néniék, miután...” – mondja a feleségem és mutat egy kettős portára, a kertje tele virággal, afféle félévárosi-félnépi díszítményekkel, talicska, lámpácskák, csoportok, faragott faoszlopok, tréfás invitálás, sparherdt, amelynek minden nyílása fűszeres bokrocskákat növeszt még az őszben is (a „cég” önreklámja szerint ötvenféle fűszert nevelnek), mindaz, amiről az ide került új gazda azt, hiszi, hogy látogatói elvárják tőle, s amiknek legszélsebb fajzása a temetői művirágkoszorúk imént észlelt hal-maza. Látogatók, akik kuncsaftok. Az is-trángját, az is-koláját – mi az, hogy Lek-vár-lak? Mintha nem tudnám... Csak a „firma” nyelvi humorával nem tudok betelni. Tíz év alatt lett a semmiből ez a vállalkozás: „valódi gyümölcs” – „valódi üstben”. Lekvár és befőtt, zakuszkák és szörpök, mártogatósok és zöldségkrémek. Egyre barokkosabb kombinációk, ahogy beindul már a Web-áruház is. Web-áruház... Itt a ház előtt vetett kis öblöt a patak, ahol a pesti kislány bámészkodott a libák között, ne számoljuk az éveket, hiszen az az idő most ez az idő is, ha van emlékező pillanat. De a Web-áruház mögött ott az erdő, fái és bokrai be-besétálva hozzák a somot, fekete szedret, áfonyát, kökényt, csipkét, bodzavirágot, galagonyát, diót és gesztenyét. „Ki volt hirdelve, hogy mely napokon nem szabad kimenni az erdőbe, mert az oroszok lövészetet tartanak.” És ez a régi kislány azon is elmerenghet egy londoni indiai étteremben, hogy ez a hagymás chutney illik-e jobban a csirkéhez vagy a börsönyi, vagy az, amit ő katyvaszol össze Pestújhelyen – mert nemcsak az idők állnak egybe, hanem a terek is. „Te, nem a Jani kocsija az ott?” Lehet, hogy az övé, lehet, hogy nem, de mögötte az emeletes ház biztosan az övék. Ő az a hajdani határőr, aki ott lakott egy időre a birkáival a Petőfi utca 35-ben, nem is volt akkor betörés a környéken. Egyszer együtt mentünk hajdani kedvesének szülőhelyére, Erdélybe, Felcsíkba, fel az Egyesekőhöz, az esztenára, még a székelyek is összenéztek, ahogy ő nyúzta a birkát. Idevaló fiú, család, két gyermekkel, talán a szülei lehettek betelepülők. Felesége családja alighanem a felföldi földönfutók közül való. Szóval – ha erős vagy, testben, lélekben... Jössz a semmiből, most meg földet veszel és bérelsz, tanyát építesz, reggel és este megfejed az öt tehenet, aztán szántasz, vetsz, betakarítasz, hetente levágsz két-három disznót, feldolgozod és feleteted a vendégeiddel, egyszerre tizenöt tud leülni, akik jönnek fülbesúgás alapján, meg a netet böngészve, a többit fel a füstre. Kétezer fölé (most – mikor?) csak a füstölt szűzpecsenyének megy az ára. Leparkolok és hova – persze az új szálloda elé, átellenben a működő malommal... Uniós pénz, konferen-

- Sz. 16. András Pesten arálás miatt
 én meg a Glátohon kukoricát töm
 Béla háza hozta.
- Sz. 17. Andrással a Glátohon szántott vagy
 ni és felkötmi és a napra fagyot
 szedtük össze a Glácer keurátor hozta
- P. 18. András az orvostól máj. del-u fekiúdt.
 én földet hoztam sarat szjuztam lapam
 tottam a fin sívba talaját, és a gangot.
- Sz. 19. Lütés tapantás menelés, 1 kgz mákot 30 For
 András a krigbe háza hozta a napra kirt
 este gunt. itt volt fontam. Levagtam ar. plő
 ludat. bevitte az 1.39 kgz kringulit kapot 29 for
- Sz. 20. Templom szentelés ünnepe, és a főpápa
 uszok a 30 éves jubileuma. Itt volt az ünnep
 és a királyi mulatság. Itt volt a menyegző.
- Sz. 21. A farkas rétről háza hoztuk a Gyula
 lovával a kukoricát, és a tököket.
- Sz. 22. Déli fosztás, és a fosztalékot az Andrá fől
 vitte a pajtára. Itt volt a menyegző. del
 u- a farkas rétről háza hoztuk a szilvát.
- Sz. 23. Megmostam a szilvát, del-u-a háival
 fejtettük, András olvanta, este a menyeg
 ző vacsorán volt itt.
- Sz. 24. Lepvár Lővés, András bevitte a kuko-
 ricát. 157. 108. For.
- P. 25. Fari Stelko András is én a krigbe szentel
 ni, delig ábr. gütük.
- Sz. 26. Andrással a Mikoláiba szilvát és a Glá-
 tohon a kukoricát töttük, Béla hozta, háza
 del-u levagtam a ludat, fátalmat lapot
 hüttük. Este a Jónó Pütkővel
 kukoricát fontam. Megint beféjeződött
 egy faradságo hét.

ciaterem..., tíz lépésre a begazosodott patakmedertől (fölötte nem sokkal a pálinkafőzde kifolyója), dzsakuzzi, mi más? odapillantok az étlapra: „füstölt gomolya cukkini pogácsával”, mi más? Hazafelé egyeztetem majd a feleségemmel az ötvenes évek otthoni ételeit, mit ettünk a nyóckerben és Pestújhelyen és Börzsönyben. Itt meg – aszongya, hogy – „nagybörzsönyi forrófazék”, amiben a mustáros borda a hagymás krumplinudlin foglal helyet. Jani most éppen a kései szántás miatt van valamerre. Míg a feleségének az újszülött kisfiú mokányóságát dicsérik, hullik a szó erre is, arra is. „Igen, Kati néni, óvoda még van, de az iskolát most zárták be. A tanácsadón nyolc cigányasszony volt meg én. Nincs sok baj velük. Akikkel volt, vagy elmentek vagy börtönben vannak. A porontyokkal van gond, egyre többen vannak, rondán beszélnek velünk, leköpnék... Még egy gazdálkodó van itt pár tehénnel, sajtot készít, de akadozik a dolog... Disznó? Talán egy-két helyen... A régi börzsönyiek? Az öregek között, de már alig... Fizetővendég..., vidéki turizmus... több tucat háznál és működik is... Tetszettek látni az interneten: Édes Otthon, Malomkert, Hubertus, Sasfészek, Kis Sziget, Börzsöny Szíve, Butella, Tornácos, Fogad-lak, Hétszilvafás stb. A kisvasút is sikeres, megépült a teljes pálya, Nagybörzsöny, Nagyirtás, Nosztra, Szob. Legtöbbit a pincesoron vettek meg a pestiek..., mostanában egy betörés volt, tűzifát lopott egy „sárga papírosos” jóember, Pesten látta a tulaj a kamerában... A Fötéren az építkezés? A szállodásé. Butikisor lesz...”

Az emlékezés dolga és célzata, filozófiája és ars poétikája az volna, hogy visszaálítsa a letűnt időt, azaz a múltat – megtorpanásra bírva a lélekben – a „most” részésévé tegye, tehát az idő kétféle folytonosságát másolja egymásba... Ehelyett az emlékezés, ha szabadnak tudja magát, éppen azzal nem törődik, aminek gondját kellene viselnie, amit regulázni kellene valami megfoghatatlan elgondolás jegyében és cél érdekében. Az idő, pontosabban mondva, az időbe zárt emlékek, amint szavá válnak, kezelhetetlenül kalandoznak, és mindig a mostnak kiszolgáltatva. Most? Most – egyben az „akkor”, amikor ez az őszi út történik, a régebbi utazásokkal és otlélékekkel összeshövedve, és egyben azzal a mosttal, amikor mindezekből leírt szó lesz, azzal a mosttal, amikor éppen íródik a múlt, és benne az utóbbi pár kurta év, amikor mintha mocanna valami. Néz körül az emlékező, de nem akar se krónikát fabrikálni, se riportot rögtönözni. Csak hát a valóság... Bármit is értsünk rajta. Az a valóság – bennünk és körülöttünk –, amelyben mintha egy újabb most készülne az örök jelenben, de már nem velünk, ha részben azért általunk is. A friss emlékek még itt motoznak szinte napi valóságként bennünk, még nem szálltak le oda, ahol majd a helyük lesz. Tavaly (ez bizony 2019) eltemettük a pestújhelyi kocsmárosunkat, akit Kempf Sanyinak hívtak és innen származott el. Újabb megszakadt szál, de emlékként ez is összeköt. Lezajlik családon belül egyfelől az oldalágiak kivásárlása (némi nem kívánatos pereskedéssel megcsúfítva... „Hagyjuk rá, mondja felvett paraszti bölcsességem, a halottas ingén neki sem lesz zseb...”), tehát a miénk a romos-beerdősödött „belterület, gazdasági épület és udvar”, a maga 1394 négyzetméterével; másfelől megtörténik a határban az „osztatlan közös tulajdon” nevesítése. Rózsadűlő, 0131 hrsz. Birtokába beiktatott feleségemmel különleges ajándékként észleljük, hogy a Petőfi utca 35-ből

éppen idelátni. Azt meg régóta számon tartjuk, hogy fentebb a Magyar hegy lejtőjén egy szabályos Magyarország térképet rajzol ki a tisztás. Viszont egy új ismerősöm értesít, hogy erdész nagybátyja ha szükséges, készséggel javíthatja a rét földabroszi kontúrjait. Én meg öt emberrel három napon át próbálom irtatni a kert elvadult évtizedeit. Falubeli holland szomszédjainkkal is találkozunk, jóra való emberek, együtt nézzük az ősi birtok közepetáján a szarvas elfekvésének nyomát, a természet veszi vissza amit hagy neki az ember, és mi a sors ajándékaként nyugtázzuk az omlatag falon a három csivitelő fecskéfészket. Istentiszteleten is részt veszünk, ugyanúgy fújuk a dicséreteket, köztük a 69.-et, mint hajdan a vasárnapi iskolában, a feleségem itt és Pestújhelyen, én meg Rákospalotán és a külső Józsefvárosban. A nagy templomban 30-an vagyunk, köztünk németek, valamikor... Bach az ötödik evangélista mondja a lelkész, és ezt nem lehet nem örömmel hallani. De a legnagyobb esemény – ami mintegy keretbe foglalja múltat és jelent és jövőt, ami a maga abszurditásában a legszívmengetőbb realitás, az Zsuzsi unokahúgunk esküvője. Ő sógorom kislánya. Valamikor éppen itt és teljesen véletlenül ismerkedtek meg az „emberrel”, egyetemisták innen és onnan az országból, évek óta együtt élnek, aminek következtében négy kisgyerekük viháncol az esküvőn. Öltöny és földig érő fehér ruha, az erdei vonat végállomásánál, a hajdani úttörőtábor kapujában, ahova a „tanács” kihozza az ünnepi asztalt, a karosszékeket, a polgármester asszony ünneplőben, felpiros-fehér-zöldezve, a gyerekek a pataokban visonganak, a kisvasúton mindenki tapsol. Aztán irány Nagyirtáspuszta, a lakodalom. Az eső úgy szakad, amíg futunk át a réten, ahogy csak a hegyek között tud, a mennyasszonyi fátyol úszik az égben és a sárban. Úszik mint a nevetés. És ezek után a Menzel-féle cseh filmek aligha tudnak újat mondani egyikünknek sem. És a melegség a szívünkben. És innen jobb hallgatni. Okoskodni éppen tudnánk, mondhatjuk talán mindketten, miközben némán, de azért jobbra-balra nézelődve vesszük a kaptatót, azaz a Petőfi utcát, itt a 35 előtt mintha magától lassítana az autó és mintha a leszálló nap meg-megcsillogtatná a kert csupaszkodó faágait, a közelgő alkony hagyja, hogy régen múlt hajnalokat képzeljünk magunk elé, vakító délidőket, sörözős délutánokat, csizmaszár mély (vagy magas?) havakat. Okoskodni éppen lehet és morfondírozni azon, hogy mi történik, mi történhet egy településsel, ha önmagától már nem képes továbbvinni azt, amit századok öntudatlanul rá óhajtottak és próbáltak hagyni, hogy a „megmaradás” mit is jelent. Ami tapasztalhatóan „van” – az mi is? Díszlet? A lakott és a kiürült házaknak meddig van közük a temető új meg új sorokat hullámzó domborulataihoz, és a mind ferdébben süppedő köveihez? Egy falunév vajon hogyan lesz pusztá hívószó? „Új nép, másfajta raj”? Ez is szerény részese a legújabb kor eszelős migrációjának? Vagy: a város anektálja a vidéket? És ha ez – szerencsés esetben – ízléskeveredéssel jár? Azaz: a régi hagyományok egy részének befogadásával és mértéktartó átigazolásával? Vagy: a város áttör a természetbe és az „útjába eső” létesítményeket, régifajta közösségi formákat elhárítja az útból? Vagy: a világcivilizáció apró kis csatanyerése, ami itt történik? És a múlt eltűnt falvai – természeti pusztítás, az ember altruista vagy galád beavatkozása. Az autóban melázó a csönd, de csak annyiban a búcsúzása, hogy amik jobbkézről üdvözöltek dél-

előtt, most balról búcsúznak, a hegyek beleváltak a folyómenti síkságba, a ligetes-pagonyos erdők színeikkel köszöntenek, a bíbortól a fakuló zöldön át az aranyáráig. Nem bánom, hogy túlszaladunk a salkai letérőn, hiszen csak arról akartam meggyőződni, hogy valóban euróval kell-e a sörért fizetni odaát, bár lehet, hogy elkalandoztunk volna Párkányba egy szolid délutáni ebédre, a rituális évi egyszeri knédli jegyében (valami kis sülttel meg káposztával), mert ez is része az útnak. Vagy az utazásnak? Ha most csupán fikció is a hajdani – félszázados – tapasztalatok háttere előtt. És üdvözlök minden látvány Verőcétől Vácig, ami hajdan örök újdonságként köszöntött minket, a családtagok mind ifjabb nemzedékét, a barátokat, akik kalandvágýból indultak neki a Börzsöny nyugati kanyarulatának. Itt indul a kisvonat, itt temettük el szegény Kolozsvári Papp Lacit, itt tologattuk a kismarosai csilléket Mikesey tanár úr tucatnyi gyermekeivel, ő apám osztálytársa volt, balszerencséjére apja vitézi címet kapott és szerencséjére hagyták meghúzódni az egyetem nyelvészeti könyvtárában, ahol százezerrel gyűjtötte a magyar nevek céduláit, és itt a dunai ártérre épített házak, a hajdani kólábakat benötte a vegetáció, ezt a gyönyörű diófást akkor telepítették, amikor mi is a pestújhelyi kertünk két sarkába a magunkéit, itt a virágbolt, ahol a nagybörzsönyi sírcsokrokért olykor meg kellett állnunk, nem látszik, de tudom, hogy ott van Kittenberger Kálmán szobra, akinek börzsönyi jegyzeteit az Élet és Tudományban – pl. miről lehet megismerni a menyét nyomait – előbb olvastam, mint afrikai nagyvadas történeteit, az új út Vácot már kikerüli és az utána sorjázó egybefüggő ipari zónákkal keveredő városfélét is. Nézem a régi fekete-fehér képet a falon. A hat alak közül hármat ismertem, és melléjük képzelem még apósom meghalt orvos fiát, a „börzsönyt” csöndes határozottsággal utóbb kisajátító anyósomat, aki egy almát akart leszedni, amikor leesett és eltörte a lábát, soha nem jött többet és ezt észrevette hamarosan a ház meg a kert is, azt a fiatalembert, aki beállított egy agyoncsapott, de korrektül kivéreztetett vadmalaccal, amikor a hallgatóimmal a Petőfi utca 35-ben múltattuk az időt, nem vették be erdésznek, ezért irtotta a vadat, ahogy tudta, az öreg mindentudó „tanácsi embert”, Kanalát, a félnótás Vilit, Lehoczkyékat, akik építgettek ezt-azt, Somogyi Gyula bácsit, a hentest, aki a komondoréval keverte a kuvaszainak vérvonalát, meg nevüket veszített árnyakat, egy-egy gesztust a kocsmában, a fúrge nyári esőt fölgözölgő flaszteron, a hóban, a vadászház előtt napokig parázsló gyökérgubanc mellett. Meg a fiamat, ahogy ott kucorog ravaszkásan a padlásfeljárón, a lányunkat, aki derűsen várja a kisvasút indulását... És persze a hajdani kis Katit, az egyetlen „tanúját” azoknak a félszázados időknek. Őt nem kell elképzelni, itt áll mellettem, együtt nézzük a képet. És most észlelem tudatosan, hogy van itt egy másik kép is, közvetlenül a régi alatt. Ez színes, pár éves, három leányunkánk áll egymás mellett, talán valamelyikük szalagavató báljának szünetében. Mit sem tudnak arról, hogy ezen a falon kikkel kerültek szoros közelségbe. Nagybörzsönyben soha nem jártak, talán nem is tudnak róla. Nem is tudnak arról, hogy van egy kert és egy ház, a Petőfi utca 35-ös szám alatt, ami összeköti őket apjukon és nagyanyjukon és dédapjukon át régi német ősök névtelen és néma, de azért megszólítható sokadalmával. Ha „kivásárolnánk” a „vagyon” maradékát is az oldalágiaktól, nézünk

Születésnap 1985-ben (Balról jobbra: az ünnepelt, a felesége, Somogyi Veronika Katalin, Kurucz Gyula, Esterházy Péter, Margócsy István, Czako Gábor; Az előadó keze: Kulin Ferenc?, Tárnok Zoltáné?, Krasznaborkai Lászlóé? Mányoki Endréé? Richard Aczélé? Ablonczy Lászlóé?...

egymásra szavakat nem pocskéolva azzal, aki hatvan éve itt a szomszédos Ovákiban szedte a cseresznyét meg a ribizlit, ezekre a lányokra kellene ráíratni... Nem azért, hogy a gondjaikat szaporítsuk, de hát... ki tudja, miért – de sejthető, ha a dolgok mélyére nézünk – mindhárom német iskolába járt. Véletlenül. Sőt a legkisebb ezekben a napokban kezdte meg a gimnáziumot Salzburgban. Aminek a szomszédságában ott éltek azoknak a hajdani német bányászoknak az ősei, akik hétszáz éve elindultak úton és vízen a távoli magyar arany csillogása felé, bivalybőr sisakokkal, csákányocskákkal, szentképeikkel és szavaikkal, a Gláserek, Schumeterek, Tischlerék, Fleischakerek, Klainok. Hogy Somogyi nevű volt-e köztük, több mint kétséges. Bár – ha nagyon elszánnám magamat –, találnék olyan germanistát, aki fel tudna vázolni egy ötletet: miféle német névből „magyarosították” magukat... Ez persze csak tréfa. Itt lettek és voltak, ennyi elég, éppen úgy, mint a többi „németül beszélő magyarok”, ahogy a népszámláláskor bejegyeztették magukat. A többi most már Pannika dolga lesz, aki a hatodik generáció a fölötté szerényen meghúzódó nagy-nagy-nagymama után, aki már élt, amikor az első honi vasút megállt Szob állomásán 1850-ben, Pannika, aki ha itt van nálunk, nem mulasztja el sillabizálni a „másik” kép százéves ceruzás jegyzetét: „Herr! Bringe uns... zusammen...” Legyen ez az utolsó szó, így németül, egyszerre emlék és valóság, megélt idő és familiáris életterv egyben.

MDF

MAGYAR
DEMOKRATA FÓRUM

MEGHIVÓ
A MAGYAR DEMOKRATA
FÓRUM MAGYBŐRZSÜNYI
IDEIGLENS INTÉZŐ
BIZOTTSÁGA

1988. MÁRCIUS 4-ÉN SZOMBATON 16 ÓRAI KEZDETTTEL MAGYBŐRZSÜNYI
KÖZSÉGEN
ALAKULÓ ÜLÉST TART, AMELYRE MINDEN - A MDP TEVÉKENYSÉGÉVEL
SZIMPATIZÁLÓ POLGÁRT MEGHIV.
EZEN AZ ÜNEMÉN LEHETŐSÉG NYILIK A MAGYAR DEMOKRATA FÓRUMBA
VALÓ BESLÉPÉSRE.

ELŐADÓ: ALEXA KÁROLY
DR. KULIN FERENC

TÉMA: AZ MDP CÉLJAINAK ISMERTETÉSE
VITA
AKTUÁLIS KÉRDÉSEK

MINDEN ÉRDEKLŐDŐT SZERETTEL VÁRUNK!

MDF
/IDEIGLENS INTÉZŐ BIZOTTSÁGA/

A politika amikor még remény volt és nem valóság